

Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making

ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร: กรอบสหวิทยาการเพื่อการวิจัยและกำหนดนโยบาย

Phirakan Kai-nunna
ภีรกาญจน์ ไคนุ่นนา

Communication Arts, Faculty of Communication Sciences, Prince of Songkla University
สาขานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Corresponding author: phirakan.k@psu.ac.th

Received October 31, 2023 ■ Revised January 17, 2024 ■ Accepted January 25, 2024 ■ Published April 29, 2024

Abstract

In today's world, issues arise pertaining to not only information overload but also an abundance of inaccurate information circulating in the communication field, which is difficult to verify for ordinary users. Various types of information are also employed as political tools that are generated, disseminated, and amplified either mis- or dis-information across borders using artificial intelligence. This situation is called information pollution. This phenomenon has been studied and presented in the report of Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. The report consists of information disorder, the problem of filter bubbles and echo chambers, phrases and elements of information disorder, interesting case studies, and policy recommendations for different institutions. In addition, the critique of the content from this report is namely, as follows: difficulties for online media consumers in recognizing various types of information disorder, inequality between English-speaking and non-English-speaking nations, benefits gained by platform owners from user engagement in information disorder, and ideological domination.

Keywords: information disorder, misinformation, disinformation, malinformation

บทคัดย่อ

ปัจจุบันเกิดภาวะล้นทะลักและการขาดความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนในพื้นที่การสื่อสาร ซึ่งเป็นเรื่องยากในการตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้ใช้สื่อทั่วไป ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่มีประสิทธิภาพในการผลิตแพร่กระจาย และขยายข้อมูลผิดบิดเบือนข้ามพรมแดนจนทำให้เกิดผลกระทบทางข้อมูลข่าวสารขึ้น ปรากฏการณ์นี้ได้รับการศึกษาและนำเสนอในรายงานเรื่อง ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร: กรอบสหวิทยาการเพื่อการวิจัยและกำหนดนโยบาย เป็นรายงานที่ประกอบด้วยแนวคิดความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร ปัญหาของตัวกรองฟองสบู่และห้องแห่งเสียงสะท้อน ระยะและองค์ประกอบของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร พร้อมกับการนำเสนอกรณีศึกษาที่น่าสนใจ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนข้อวิพากษ์ต่อเนื้อหาในรายงานนี้ พบว่า ยังมีความท้าทายสำหรับผู้ใช้ออนไลน์ในการแยกแยะประเภทความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษกับภาษาอื่น การได้รับผลประโยชน์ทางธุรกิจจากการแพร่กระจายข้อมูลผิดบิดเบือนของเจ้าของแพลตฟอร์ม และการครอบงำทางอุดมการณ์ของแพลตฟอร์มต่าง ๆ

คำสำคัญ: ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร, ข้อมูลผิด, ข้อมูลบิดเบือน, ข้อมูลปองร้าย

บทนำ (Introduction)

หากกล่าวถึงข่าวปลอมหรือ Fake news เชื่อว่าผู้อ่านจำนวนมากได้ยินคำนี้เป็นประจำและอาจเคยใช้คำว่า ข่าวปลอม เพื่อตัดสินข้อมูลหรือเนื้อหาบางอย่างที่เชื่อว่าเป็นข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือที่ท่านได้รับรู้มาจากสื่อสังคม (Social media) หรือข่าวจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ภายใต้การเติบโตของเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วทำให้ผู้คนสามารถมีส่วนร่วมในการสื่อสารด้วยตนเองจนแทบไร้ขีดจำกัดกลายเป็นยุคสมัยที่เรียกว่า “ทุกคนเป็นสื่อได้” (Everyone is the media) บ้างก็เรียกยุคนี้ว่า UGC (User-generated content) หมายถึง ยุคสมัยที่ผู้ใช้สื่อสามารถสร้างสรรค์เนื้อหา (Content) ได้ด้วยตนเอง และยังแพร่กระจายเนื้อหานั้นไปยังผู้คนในวงกว้างด้วยตนเองเพียงแค่ใช้สมาร์ตโฟนเพียงเครื่องเดียวก็สามารถดำเนินการได้อย่าง

รวดเร็ว ลองจินตนาการดูว่าแต่ละวันมีผู้ใช้สื่อสังคมนับพันล้านคนทั่วโลกต่างช่วยกันผลิตเนื้อหาและแพร่กระจายออกไปอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลข่าวสารจะล้นทะลัก (Information overload) มากเพียงใด

จากการศึกษาพบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2564 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น คนไทยแชร์ข่าวปลอมมากถึง 20,294.64 คน ในทุก ๆ 1,000 วินาที และมีผู้สร้างข่าวปลอมจำนวน 587.04 คน ในทุก ๆ 1,000 วินาที เฉพาะปี 2564 มีการคำนวณว่า ประชาชนในประเทศแชร์ข่าวปลอมประมาณ 20.3 ล้านคน สาเหตุสำคัญเชื่อว่ามาจากปัญหาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้มีการแชร์ข่าวปลอมเพิ่มมากขึ้น¹ (Statista,

¹ ข้อมูลนี้มีการสำรวจระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2563-30 มิถุนายน 2564 และเผยแพร่เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2566 เผยแพร่โดยเว็บไซต์ Statista

2021) เมื่อการแพร่ระบาดของโควิด-19 คลี่คลายลง แต่สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยกลับทวีความขัดแย้งกระทั่งถึงช่วงการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2566 และจนถึงขณะนี้สถานการณ์ทางการเมืองก็ยังคงอยู่ในภาวะของการแข่งขันที่กระตุ้นให้มีการสร้าง ผลิต และแพร่กระจายข่าวปลอมเพื่อตอบสนองอุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละฝ่าย แนวคิดข่าวปลอมยังได้รับความสนใจในทางวิชาการด้วย เพราะมีข้อถกเถียงอยู่ว่าข้อมูลข่าวสารที่กล่าวถึงนั้นควรเรียกว่า “ข่าวปลอม” ดีหรือไม่ หรือควรกำหนดนิยามข้อมูลข่าวสารดังกล่าวอย่างไร แนวคิดนี้ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังมากขึ้น

ในช่วงที่นายโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) เป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา (ดำรงตำแหน่ง ค.ศ. 2016-2020) เพราะเมื่อใดที่ผู้นำสหรัฐอเมริกาไม่พอใจการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน เขาจะกล่าวหาสื่อมวลชนสำนักนั้น ๆ ว่านำเสนอข่าวปลอมทั้งระหว่างการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนในทำเนียบขาว การปราศรัยกับประชาชน และการสื่อสารผ่านทวิตเตอร์ในชื่อบัญชี Donald J. Trump ดังเช่นการทวิตเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2560 ที่กล่าวหาสื่อมวลชนหลายสำนักว่าเป็นข่าวปลอม และเป็นศัตรูกับประชาชนอเมริกันดัง Figure 1

Figure 1

A Tweeted (X) Message From Mr.Trump Intended to Discredit the Media Institute
ข้อความจากทวิตเตอร์ (X) ของนายทรัมป์ที่เจตนาทำลายความน่าเชื่อถือของสถาบันสื่อมวลชน

สำหรับนายทรัมป์แล้ว คำว่าข่าวปลอมเป็นวาทศิลป์ (Rhetoric) ที่ใช้สำหรับการโจมตีและบั่นทอนความน่าเชื่อถือของสถาบันสื่อมวลชนเพราะนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองของเขา และกลายเป็นกลยุทธ์ทางการเมืองที่ผู้นำหลายประเทศลอกเลียนแบบการใช้คำว่า ข่าวปลอม แบบเหมารวมดังกล่าวดูไม่เป็นธรรมนักกับสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่ผลิตเนื้อหาข่าว (News content) ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนที่เป็นนักวิชาการนิเทศศาสตร์ที่สอนวิชาข่าวหรือวารสารศาสตร์เองก็มองว่า ข่าวปลอม เป็นวาทกรรมที่มีความย้อนแย้งในเชิงความหมายเช่นกัน นั่นคือ ตามทฤษฎีแล้ว ข่าว หมายถึง “เหตุการณ์ ข้อเท็จจริง หรือความคิดเห็นที่เกิดขึ้นจริงและสามารถพิสูจน์ได้” คำว่า ปลอม หมายถึง “ทำเลียนแบบให้เหมือนหรือคล้ายของจริงของแท้โดยมีเจตนาเพื่อลวงให้หลงผิดหรือเข้าใจผิดว่าเป็นของแท้”² การใช้คำว่า ข่าวปลอม ดังกล่าวจึงอาจทำให้ประชาชนไว้วางใจสถาบันสื่อมวลชนน้อยลงที่กล่าวเช่นนี้ผู้เขียนมิได้หมายความว่าสื่อมวลชนจะไม่มีทาง

นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้องเสมอไป แน่แน่นอนว่าผู้เขียนไม่ได้หมายความว่าเช่นนั้น แต่เมื่อใดที่สื่อมวลชนนำเสนอข้อมูลข่าวสารผิดพลาด สาธารณชนก็สามารถตรวจสอบกลับไปยังแหล่งที่มาของข่าวนั้นได้ แต่ถ้าเป็นข้อมูลข่าวสารผิดบิดเบือนที่แพร่กระจายในสื่อสังคม ผู้ใช้สื่อจะไม่สามารถแสวงหาต้นตอแหล่งที่มาที่ชัดเจนได้

ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการชาวต่างประเทศอย่าง Claire Wardle และ Hossein Derakhshan จึงเสนอแนวคิดที่จะหลีกเลี่ยงการใช้วาทกรรมข่าวปลอมด้วยการมุ่งเน้นความสนใจโดยตรงไปที่ “ข้อมูลข่าวสาร” (Information) ทั้งสองคนเสนอแนวคิดที่เรียกว่า Information disorder ขึ้น โดยอาจจะยังไม่มีคำแปลที่ชัดเจนมากนักในภาษาไทย บ้างก็เรียกว่า “ความไร้ระเบียบของข้อมูลข่าวสาร” “ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร” หรือ “ข้อมูลผิดปรกติ” เป็นต้น แนวคิดนี้มีการนำเสนอในรายงานที่ชื่อว่า Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making เผยแพร่เมื่อปี ค.ศ. 2017 เป็นรายงานที่ได้รับการสนับสนุนจากสภายุโรป (Council of Europe) ต่อมานักวิชาการที่สนใจด้านนี้เริ่มนำ

² บทวิทยุรายการรู้ รัก ภาษาไทย ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 07.00-07.30 น.

แนวคิด Information disorder มาใช้เป็นกรอบในการศึกษาเพิ่มขึ้น รวมถึงผู้เขียนด้วย ดังนั้น เพื่อให้ผู้สนใจด้านนี้มีความรู้ความเข้าใจต่อแนวคิด Information disorder มากยิ่งขึ้น บทความนี้จะนำเสนอบทปริทัศน์ของรายงานดังกล่าว

วัตถุประสงค์บทปริทัศน์ (Objectives)

1. เพื่อนำเสนอเนื้อหาสาระในรายงานเรื่องความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร: สู่กรอบสหวิทยาการเพื่อการวิจัยและกำหนดนโยบาย

2. เพื่อวิพากษ์รายงานเรื่องความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร: สู่กรอบสหวิทยาการเพื่อการวิจัยและกำหนดนโยบาย

เนื้อหาสาระในรายงาน (Substance in the Report) ข้อมูลทั่วไปของรายงาน (Bibliographic Information)

รายงานเรื่อง Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making เป็นเอกสารทางออนไลน์ (Online resources) ที่เผยแพร่โดยสกายโรป³ ผู้สนใจสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ของสกายโรป มีจำนวน 109 หน้า รายงานฉบับนี้มีผู้เขียนหลัก ประกอบด้วย Claire Wardle และ Hossein Derakhshan และนักวิจัยที่ร่วมดำเนินการในโครงการนี้ ได้แก่ Anne Burns และ Nic Dias สำหรับพื้นฐานของผู้เขียนหลักอย่าง Claire Wardle นั้น จบการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาการสื่อสารจาก University of Pennsylvania และเคยทำงานในแวดวงข่าวมาก่อน เป็นนักเคลื่อนไหวด้านการรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารและสนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันสื่อมวลชนในองค์กรเอกชน ทั้ง Eyewitness Media Hub และ First Draft เธอเคยเป็นนักวิจัยให้แก่ Center for Digital Journalism ที่ Columbia University Graduate ด้วย Wardle เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อสังคม โดยเฉพาะประเด็นเนื้อหาที่ผู้ใช้สร้างขึ้น (User-generated content: UGC)⁴ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่มีผลต่อการสื่อสารทั่วโลกในปัจจุบัน

นักเขียนอีกคนหนึ่ง คือ Hossein Derakhshan⁵ เป็นนักเขียน นักวิจัย นักพูด และเป็นผู้ผลิตสื่อในแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ทั้งบล็อกและพอดแคสต์ เขาจบการศึกษาระดับปริญญาโทด้าน Data and Society ที่ London School of Economics and Political Science (LSE) ขณะนี้กำลังศึกษาระดับปริญญาเอก

³ ลิงก์สำหรับดาวน์โหลดหนังสือ เรื่อง Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making คลิก <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>

⁴ ลิงก์เกี่ยวกับประวัติของ Wardle คลิก <https://rm.coe.int/cv-claire-wardle-en/168072b495>

⁵ ลิงก์เกี่ยวกับประวัติของ Derakhshan คลิก <https://hoder.com>

ที่ภาควิชาสื่อและการสื่อสารที่ LSE เช่นกัน เขาให้ความสนใจด้านการกระจายตัวของการเกาะกลุ่มทางสังคม (Social fragmentation) Derakhshan เคยถูกจำกัดเสรีภาพในการสื่อสารในสมัยที่เขาเป็นพลเมืองอิหร่านด้วยการโดนจำคุกถึง 6 ปีตั้งแต่ปี ค.ศ. 2008-2014 จากการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้การสื่อสารผ่านสื่อใหม่ ปัจจุบันเขาเป็นพลเมืองแคนาดา

จากบริบททางสังคมและภูมิทัศน์การสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม จึงเป็นที่มาของการนำเสนอแนวคิด Information disorder ในบทสรุปผู้บริหารของรายงานนี้ ให้ข้อมูลว่า การนำเสนอผลการศึกษานี้มุ่งหวังจะสร้างความเข้าใจต่อปัญหาของข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นทั่วโลก โดยมีพื้นฐานมาจากเทคโนโลยีทางสังคมร่วมสมัย (Contemporary social technology) ที่ทำให้เกิดมลภาวะทางข้อมูลข่าวสาร (Information pollution) ความซับซ้อนของเครือข่ายเว็บที่กระตุ้นให้เกิดการสร้างข้อมูล การแพร่กระจาย และการเสพสารที่ปนเปื้อน⁶ (Polluted messages) ปริมาณอันมากมายของประเภทเนื้อหาและเทคนิคในการขยายเนื้อหาดังกล่าว (Amplifying content) การเพิ่มขึ้นของแพลตฟอร์ม และปัญหาการผลิตซ้ำ (Reproduction) รวมถึงความรวดเร็วของการสื่อสารและความน่าเชื่อถือต่อข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มเฉพาะก็รวดเร็วเช่นกัน (Wardle & Derakhshan, 2017, p. 4)

โครงสร้างของรายงาน (Table of content)

รายงานนี้แบ่งเนื้อหาเป็น 6 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิด (Conceptual framework) ส่วนที่ 2 ความท้าทายของตัวกรองฟองสบู่และห้องแห่งเสียงสะท้อน (Challenges of filter bubbles and echo chambers) ส่วนที่ 3 ความพยายามในการแก้ปัญหา (Attempts of solutions) ส่วนที่ 4 แนวโน้มในอนาคต (Future trends) และส่วนที่ 5 บทสรุป (Conclusions) แต่ส่วนที่เป็นการสกัดเนื้อหาสำคัญของรายงานเล่มนี้ คือ ส่วนที่เป็นบทสรุปผู้บริหาร (Executive summary) ซึ่งเป็นการสรุปเนื้อหาหลักของรายงานมาไว้ให้อ่านแบบสั้น ๆ เพียง 6 หน้าเท่านั้น สำหรับเนื้อหาทั้ง 6 ส่วนดังกล่าวมีสาระสำคัญของแต่ละส่วนดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิด (Conceptual Framework)

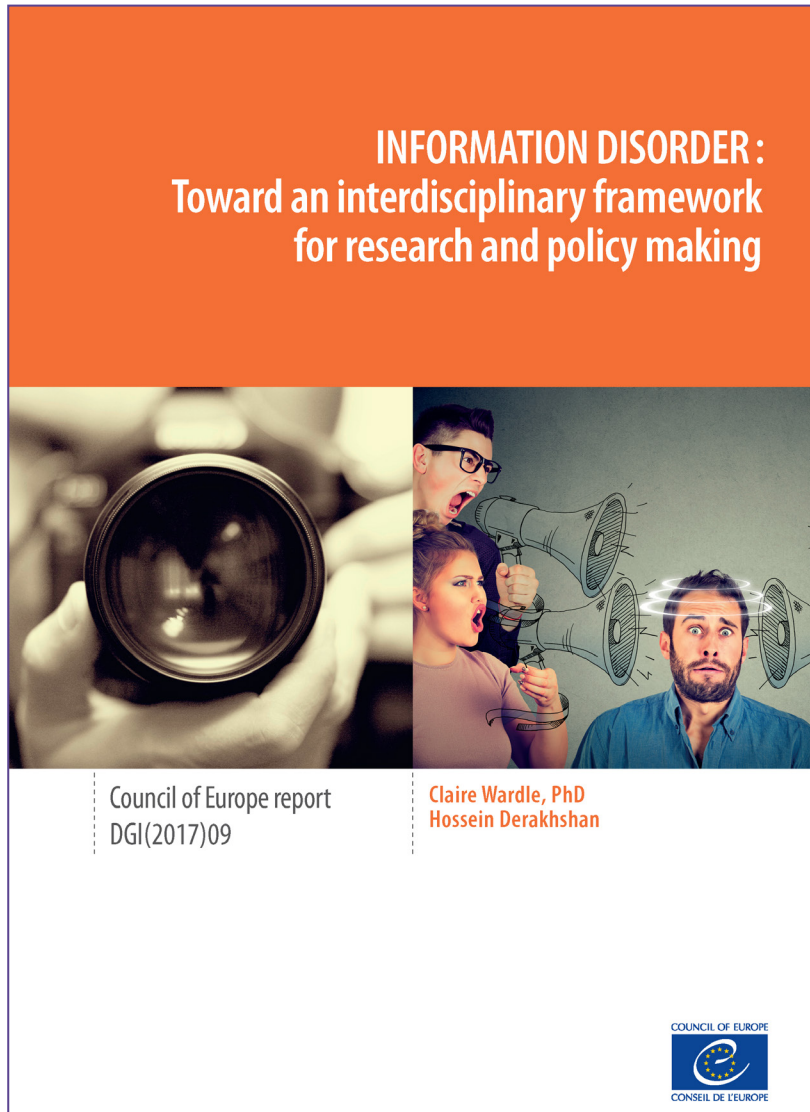
เนื้อหาส่วนนี้เป็นส่วนที่มีความสำคัญและน่าสนใจที่สุดของรายงานนี้ เนื่องจากเป็นการนำเสนอเนื้อหาทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิด Information disorder ซึ่งสามารถพัฒนาแนวคิดนี้ไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัย (Research framework) ได้ ส่วนนี้แนะนำเสนอ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ประเภทความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร 2) องค์ประกอบความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร และ 3) ระยะเวลาความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร

⁶ ในความเข้าใจของผู้เขียนบทความปริทัศน์นี้มองว่าสารที่ปนเปื้อน (Polluted messages) หมายถึง ข้อมูลข่าวสารที่สร้างขึ้นมาอย่างมีอคติ หรือเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองบางประการ

Figure 2

The Front Cover Report of the Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making

ภาพหน้าปกรายงานเรื่อง *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*

ประเภทความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลผิด (Mis-information) ข้อมูลบิดเบือน (Dis-information) และข้อมูลปองร้าย (Mal-information) การแบ่งข้อมูลออกเป็นสามประเภทดังกล่าวก็เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการแยกแยะระหว่างข้อมูลเท็จกับข้อมูลจริง

และข้อมูลที่เกิดจากความผิดพลาดกับข้อมูลที่สร้างขึ้นอย่างมีเจตนาแอบแฝงของบุคคลหรือกลุ่มองค์กร ซึ่งในรายงานนี้เรียกว่า “Agent” ประเภทของข้อมูลดังกล่าวมีความหมาย และตัวอย่างที่ผู้เขียนบทความปริทัศน์นี้ได้เลือกนำมาใช้ประกอบการอธิบายเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นตาม Table 1

Table 1
Types, Meanings, and Examples of Information Disorder
ประเภทข้อมูล ความหมาย และตัวอย่างของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร

ประเภทข้อมูล	ความหมาย	ตัวอย่าง
ข้อมูลผิด Misinformation	ข้อมูลที่ผิดแต่ไม่ได้ตั้งใจ สร้างขึ้นเพื่อคุกคามใคร	■ การนำเสนอข่าวว่าตีไซเนอร์กระเป่าแบนรดตั้งได้แรงบันดาลใจจากกระเป่าสีรุ้งที่สร้างขึ้นจากอุบัติเหตุในประเทศไทยของเนชั่นทีวีเมื่อปี 2559 ซึ่งผู้สื่อข่าวนำข้อมูลมาจากสื่อสังคมโดยไม่ได้ตรวจสอบ ■ การแชร์ข้อมูลของผู้ใช้สื่อสังคมจากความไม่รู้หรือเพื่อความตลกขบขัน
ข้อมูลบิดเบือน Disinformation	ข้อมูลที่ผิดและจงใจสร้างขึ้น เพื่อคุกคามบุคคล กลุ่มสังคม องค์กร หรือประเทศ	■ ข้อมูลเท็จเกี่ยวกับประเทศไทยที่แชร์ในสื่อสังคมจีนว่ามีการหลอกนักท่องเที่ยวจีนเพื่อขโมยไต ลักพาตัว และค้ำมนุษย์ ■ ภาพของนายทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรีที่ต้องโทษในคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอุ้มหลาน ซึ่งมีการแชร์ในขณะที่ยนายทักษิณกำลังเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลตำรวจเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2566 ภาพดังกล่าวเป็นภาพเก่าที่เกิดขึ้นในสมัยที่ยนายทักษิณยังไม่ได้เดินทางกลับประเทศไทย
ข้อมูลปองร้าย Mal-information	ข้อมูลที่มีพื้นฐานจากความ เป็นจริงที่นำมาเปิดเผยสู่ สาธารณะเพื่อตั้งใจให้เกิด อันตราย ลดทอนความ น่าเชื่อถือ คุกคามบุคคล กลุ่มสังคม องค์กร หรือ ประเทศ	■ การนำข้อมูลจากอีเมลส่วนตัวของผู้ใช้ที่อาจเป็นนักการเมือง ดารา นักร้อง มาเปิดเผยแก่สื่อมวลชน ■ การนำความลับทางการเงินของบริษัทหรือผู้มีชื่อเสียงมาเผยแพร่สู่สาธารณะ

องค์ประกอบความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ผู้กระทำการ (Agent) หมายถึง ผู้สร้าง และเผยแพร่ข้อมูล รวมถึงมีแรงจูงใจ (Motivation) ในการกระทำดังกล่าว แบ่งออกเป็นระดับองค์กร (Level of organization) ประเภทแรงจูงใจ (Type of motivation) ระดับการแพร่กระจาย (Level of automation) กลุ่มเป้าหมายที่กำหนด (Intended audience) ความตั้งใจคุกคาม (Intent to harm) และความตั้งใจที่จะทำให้เข้าใจผิด (Intent to mislead)

2. Message หมายถึง เนื้อหาสารที่สร้างขึ้น แบ่งเป็นระยะเวลา (Duration) ความถูกต้อง (Accuracy) ถูกกฎหมาย (Legality) ประเภทของผู้แอบอ้าง (Imposter type) เป้าหมายของข้อความ (Message target)

3. ผู้ตีความ (Interpreter) หมายถึง เมื่อสารถูกส่งไปยังเป้าหมายแล้ว พวกเขามีการตีความและกระทำอย่างไรต่อเนื้อหาสารนั้น แบ่งออกเป็นกรอ่านข้อความ (Message reading) และรูปแบบการกระทำ (Action taken)

ระยะความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร เป็นการอธิบายถึงขั้นตอนการสร้างข้อมูลจนถึงการแพร่กระจายข้อมูล แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะการคิดสร้าง (Creation) หมายถึง ระยะการสร้างเนื้อหาสาร/ข้อมูลขึ้นมา ระยะการผลิต (Production) หมายถึง ระยะที่เนื้อหาสารถูกผลิตให้สามารถเผยแพร่ในสื่อประเภทต่าง ๆ และระยะการแพร่กระจาย (Distribution) หมายถึง ระยะการแพร่กระจายสารนั้นออกไปในวงกว้าง

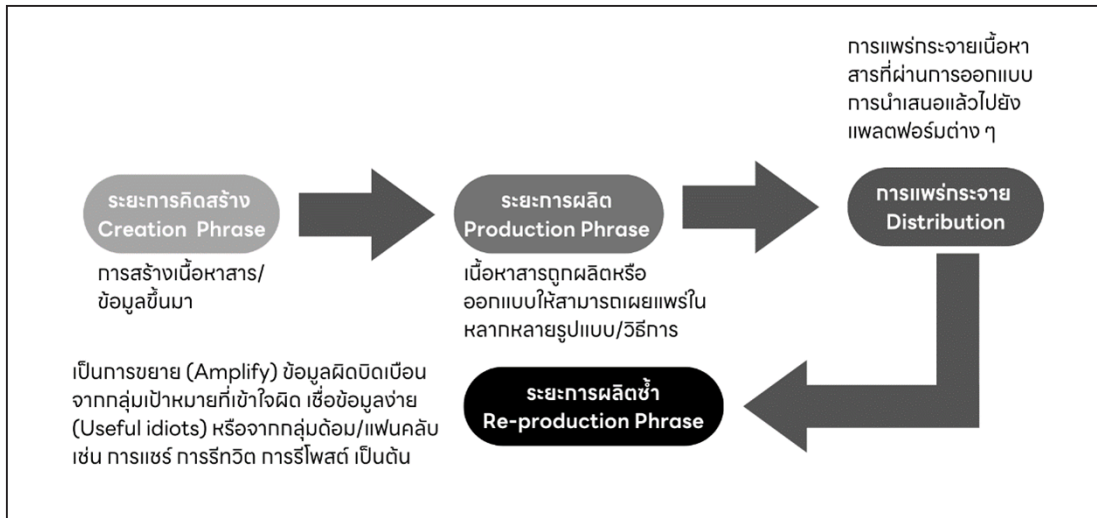
อย่างไรก็ตาม เมื่อสารนั้นกระจายไปยังกลุ่มเป้าหมายแล้ว กลุ่มเป้าหมายอาจผลิตซ้ำ (Re-production) ตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มการเมืองเผยแพร่ข้อมูลในเฟซบุ๊กเพื่อใส่ร้ายฝ่ายตรงข้าม แฟนคลับหรือด้อมกลุ่มการเมืองดังกล่าวอาจช่วยแพร่ขยายข้อมูลข่าวสารนั้นโดยใช้กลุ่มกองทัพโทรลล์⁷ (Troll army) ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งในการขยายข้อมูลผิดบิดเบือนให้แพร่กระจายกว้างขวางมากขึ้น ซึ่งผู้ใช้งานบางคนอาจนำข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปผลิตใหม่ข้ามแพลตฟอร์ม นี่เป็นลักษณะที่เรียกว่า การผลิตซ้ำ (Wardle & Derakhshan, 2017, p. 25)

⁷ กองทัพโทรลล์ หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อทำหน้าที่สร้างความปั่นป่วนในโลกออนไลน์ดังเช่นการระดมกันแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเท็จ

Figure 3

Phrases of Information Disorder

ระยะความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร (ปรับจาก Wardle & Derakhshan, 2017, p. 25)

จาก Figure 3 แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลผิดบิดเบือนมีการแพร่กระจายในหลากหลายรูปแบบ และทำให้มีการวนซ้ำได้ด้วย ดังเช่นข้อมูลผิดบิดเบือนที่ผู้ใช้สื่อเห็นในกลุ่มเพจที่ตนเป็นสมาชิก เดือนถัดมาหรือสามปีถัดไปก็อาจจะเห็นข้อมูลดังกล่าวนั้นอีกครั้งก็ได้ในแพลตฟอร์มเดิมหรือแพลตฟอร์มใหม่ ซึ่งประสบการณ์การเห็นข้อมูลผิดบิดเบือนของผู้ใช้แต่ละคนก็แตกต่างกัน

แนวคิดของ Wardle และ Derakhshan ยังสามารถนำไปเป็นกรอบการศึกษาความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารที่เรียกว่าองค์ประกอบความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร (Element of information disorder) แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้กระทำการ (The agent) สาร/เนื้อหา (Message) และผู้ตีความ/ผู้รับสาร (Interpreter)

ผู้กระทำการ คือ ผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการในระยะต่าง ๆ ของห่วงโซ่แห่งข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์ การผลิต และการแพร่กระจาย โดยผู้กระทำการนี้มักมีแรงจูงใจ (Motivation) อยู่เบื้องหลัง ผู้กระทำการเป็นได้ทั้งองค์กรทางการ เช่น หน่วยสืบราชการลับ พรรคการเมือง องค์กรข่าว กลุ่มพลเมือง ไปจนถึงกลุ่มประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์บ้านเมืองหรือกลุ่มที่รวมตัวกันเฉพาะกิจ

สารหรือเนื้อหา เป็นสิ่งที่ถูกสื่อสารโดยผู้กระทำการ คือความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างที่อยู่ในรูปของข้อมูลผิดบิดเบือน สิ่งเหล่านี้ถูกสื่อสารผ่านรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น ข่าวลือ คำพูด เป็นต้น ข้อความ (Text) เช่น บทความในสื่อมวลชน บล็อก ข้อความที่โพสต์/ทวีตในสื่อสังคม เป็นต้น เสียง (Audio)/ภาพ (Visual) เช่น ภาพ วิดีโอ โมชันกราฟิก คลิป มีมส์ เป็นต้น บางแนวคิดเรียกสิ่งนี้ว่า "กลไกการเผยแพร่" (Information delivery mechanism) ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบและพัฒนาตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร

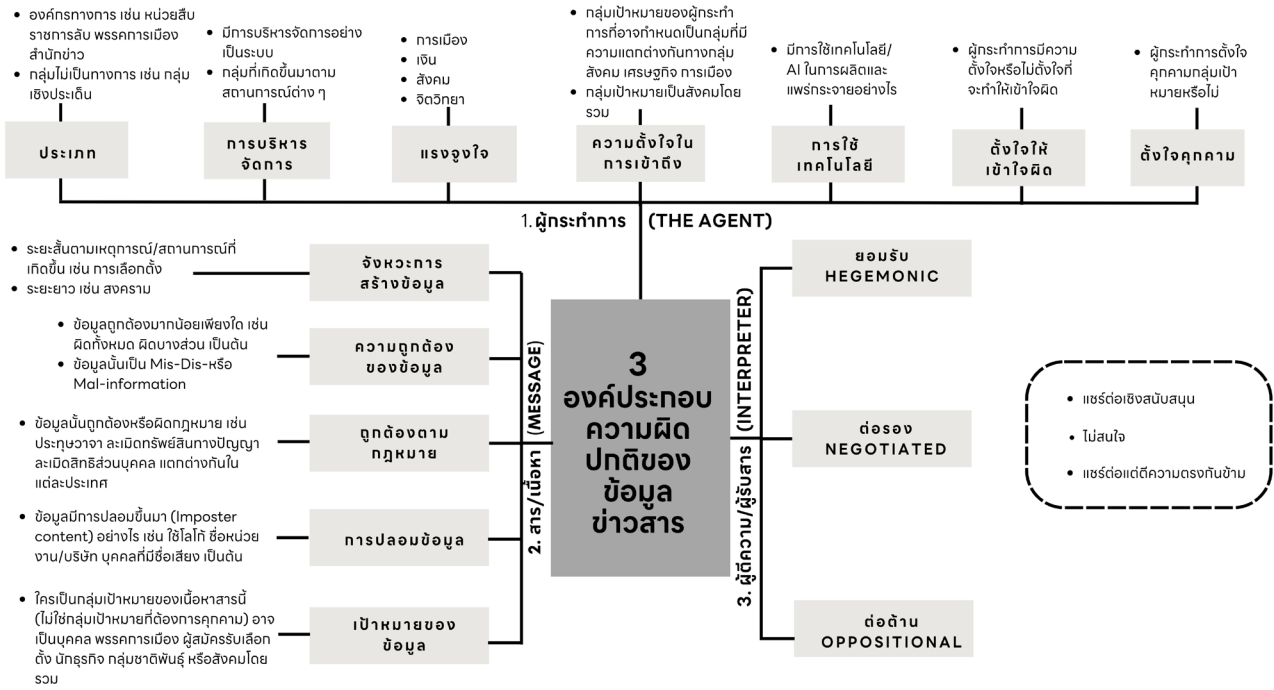
ผู้ตีความ/ผู้รับสาร เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ถูกกระตุ้นให้หลงเชื่อข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ (Passive recipients of information) แต่แต่ละคนมีการตีความข้อมูลข่าวสารเดียวกันแตกต่างกันออกไปตามพื้นฐานที่มาที่แตกต่างกัน

แนวคิดดังกล่าวมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ผู้อ่านที่สนใจสามารถเข้าไปศึกษาเพิ่มเติมในรายงานต้นฉบับ โดยเฉพาะนักวิชาการและนักวิจัยที่ต้องการพัฒนาแนวคิดดังกล่าวไปสู่ "กรอบแนวคิดเชิงปฏิบัติการ" ที่สามารถใช้ในการศึกษาวิจัยได้

Figure 4

Elements of Information Disorder

องค์ประกอบความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร

ส่วนที่ 2 ความท้าทายของตัวกรองฟองสบู่และห้องแห่งเสียงสะท้อน (Challenges of filter Bubbles and Echo Chambers)

เนื้อหาส่วนนี้นำเสนอให้เห็นถึงความท้าทายในโลกที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่ผู้คนเลือกเชื่อมต่อกับผู้อื่นหรือกลุ่มใดก็ได้ตามที่พวกเขาต้องการ ซึ่งเป็นผลให้เกิด “การกระจุกกระจายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยทางสังคม” ที่ดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับแนวคิด “พื้นที่สาธารณะ” (Public sphere) เท่าใดนัก เพราะการมีพื้นที่สาธารณะที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วยประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง การหลอมรวมผู้คน (Inclusive) การเป็นตัวแทนของกลุ่มก้อนต่าง ๆ (Representatives) และการเคารพซึ่งกันและกันในการโต้แย้งหรืออภิปรายกันด้วยเหตุผล แต่กลับกลายเป็นว่าเมื่อผู้คนตกเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยตามมุมมองที่คล้ายกับตัวเราเองแล้วก็หลงอยู่ในโลกของความคิดเห็นที่เหมือน ๆ กัน เรียกว่า “ห้องแห่งเสียงสะท้อน” (Echo chamber) เมื่อหลงเข้าไปอยู่ในห้องแห่งเสียงสะท้อนแล้ว ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้สมาชิกในกลุ่มเหล่านั้น “ใช้ความคิดน้อยลง” เพราะจะรับรู้และเสพแต่ข้อมูลที่ไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่ต้องใช้ความคิดเชิงวิพากษ์ ห้องแห่งเสียงสะท้อนดังกล่าวเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “ตัวกรองฟองสบู่” (Filter bubbles)

ความหมายของตัวกรองฟองสบู่ คือ ระบบอัลกอริทึมหรือโปรแกรมของเครือข่ายสังคม แอปพลิเคชัน หรือเว็บไซต์

ที่เจ้าของแพลตฟอร์มสร้างขึ้นสำหรับการประมวลผลข้อมูลเพื่อคัดเลือกเนื้อหาามาแสดงให้ผู้ใช้เห็น การประมวลผลข้อมูลดังกล่าวมาจากพฤติกรรมการใช้ของผู้ใช้แต่ละคน เช่น หากท่านเคยหยุดอ่านเนื้อหาบางอย่าง กดไลค์ กดแชร์ แสดงความคิดเห็น หรือใช้คำสำคัญในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ในกูเกิล รวมถึงพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วเราเปิดไมโครโฟนในโทรศัพท์มือถือไว้ ระบบอัลกอริทึมก็จะเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมของผู้ใช้แต่ละรายเพื่อประเมินว่าแต่ละคนสนใจเนื้อหาหรือข้อมูลแบบใด จากนั้นระบบก็จะคัดกรองเอาเฉพาะข้อมูลนั้น ๆ มาแสดงให้ผู้ใช้แต่ละคนเห็นหรือแสดงในหน้าจอสมาร์ทโฟน (Yeenang, 2020) นี่คือลักษณะของตัวกรองฟองสบู่ ดังนั้น จึงไม่แปลกว่า เพราะเหตุใดแต่ละคนจึงเห็นข้อมูลบางอย่างบ่อย ๆ หลังจากที่มีการค้นหาหรือมีส่วนร่วมกับข้อมูลดังกล่าวแล้ว นั่นมาจากพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของผู้ใช้แต่ละคนบวกกับการทำงานของระบบอัลกอริทึมของเครือข่ายสื่อสังคมที่เก็บข้อมูลพฤติกรรมการใช้ของผู้ใช้อย่างต่อเนื่อง บางครั้งสำคัญผิดว่าข้อมูลที่เรามองเห็นผ่านหน้าจอสมาร์ทโฟนนั้นเป็นทั้งหมดของเรื่องราวมัน ๆ แล้ว ทั้งที่ในความเป็นจริงระบบอัลกอริทึมของเครือข่ายสังคมได้คัดข้อมูลให้ผู้ใช้แต่ละคนเสพนั้น เป็นเพียงเศษเสี้ยวจากความจริงทั้งหมด ปรัชญาการณีก่อให้เกิด "ห้องแห่งเสียงสะท้อน" ขึ้น เปรียบเทียบให้เห็นภาพคือ คล้ายกับเราเข้าไปอยู่ในห้อง ๆ หนึ่ง เมื่อตะโกนอะไรออกไปเสียงเหล่านั้นก็จะสะท้อนดังก้องอยู่ซ้ำ ๆ ซึ่งก็เป็นเสียงหรือคำพูด

เดิม ๆ จากตัวเรานั้นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่ผู้ใช้คนหนึ่ง ๆ เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มเฉพาะที่มีความสนใจแบบเดียวกันหรือมีอุดมการณ์ทางการเมืองทำนองเดียวกัน แน่แน่นอนว่า สมาชิกแต่ละคนมีการโพสต์ รีโพสต์ หรือแชร์ข้อมูลที่เหมือนหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันภายในกลุ่มนั้น ๆ ทำให้ผู้ใช้รายนั้นและสมาชิกในกลุ่มเสพข้อมูลด้านเดียวอย่างต่อเนื่อง แล้วค่อย ๆ บ่มเพาะโลกทางสังคมบางอย่างขึ้นที่อาจจะขัดแย้งกับข้อเท็จจริงในสังคมรอบตัวก็ได้ นี่จึงเป็นปัญหาว่าพื้นที่สาธารณะอันเป็นพื้นที่ของการอภิปรายกันด้วยเหตุผลจากข้อมูลที่น่าเชื่อถือจึงอาจไม่ใช่เป็นไปตามทฤษฎีดังกล่าว เพราะบ่อยครั้งการถกเถียงกันเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ ผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะดังกล่าวหยาบคายเอาข้อมูลผิดบิดเบือนมาเป็นแหล่งอ้างอิงความคิดความเชื่อและทัศนคติของตนเองมาใช้ในการอภิปรายกัน ตัวอย่างนี้เห็นได้ชัดเจนจากการแสดงความคิดเห็นของผู้คนในสื่อสังคม

ในรายงานเล่มนี้ได้ยกตัวอย่างปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อนที่เกิดขึ้นในช่วงการเลือกตั้งสหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2016 โดยเป็นการศึกษาของ The Laboratory for Social Machines at MIT ที่ใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทวีตเตอร์ของผู้สนับสนุนนายโดนัลด์ ทรัมป์ และนางฮิลารี คลินตัน พบว่า กลุ่มผู้สนับสนุนนายทรัมป์นั้นต่างสื่อสารพูดคุยกันเองในทวีตเตอร์มากกว่าที่จะเชื่อมต่อกับสื่อกระแสหลักหรือกับกลุ่มผู้สนับสนุนพรรค

ฝ่ายตรงข้าม ซึ่งมันทำให้ผู้สนับสนุนพรรคการเมืองกลายเป็นมนุษย์มิติเดียว ปัญหานี้ทำให้สื่อกระแสหลักเกิดไอเดียบางอย่างขึ้น ดังเช่นเดอะการ์เดียนของอังกฤษสร้างโปรแกรมเพื่อป้อนหรือฟีด (Feed) ข่าวหรือบทความที่มีเนื้อหาตรงข้ามกับอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้อ่านเพื่อนำเสนอให้แก่ผู้อ่านรายนั้น ๆ ได้อ่านบ้าง เรียกว่า “Outside Your Bubble” (ภายนอกโลกฟองสบู่ของคุณ) ส่วนของเดอะการ์เดียนรายสัปดาห์ก็มีการทำเช่นเดียวกันเรียกว่า “Burst Your Bubble” (ระเบิดออกจากฟองสบู่ของคุณ) ซึ่งเป็นแนวทางที่น่าสนใจไม่น้อยในการแก้ปัญหาปรากฏการณ์ตัวกรองฟองสบู่และห้องแห่งเสียงสะท้อนที่จะทำให้ผู้ใช้ได้รับข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างออกไป แต่สิ่งที่น่าสนใจกว่า คือ ผู้ใช้รายนั้นตัดสินใจคลิกอ่านข่าวหรือบทความที่แตกต่างจากความเชื่อของตนเองหรือไม่ อย่างไร

ส่วนที่ 3 ความพยายามในการแก้ปัญหา (Attempts at Solutions)

การแก้ปัญหาความสับสนวุ่นวายในโลกแห่งข้อมูลข่าวสารนั้น รายงานนี้แนะนำแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวออกเป็น 5 มิติ ได้แก่ มิติเทคโนโลยี (Technology approaches) มิติสังคม (Social approaches) มิติสื่อ (Media-centric approaches) มิติการศึกษา (Educational approaches) และมติกฎหมายข้อบังคับ (Regulatory approaches) สามารถสรุปประเด็นสำคัญดัง Table 2

Table 2
Recommendations for Various Level Solutions
ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาความผิดปกติกติของข้อมูลข่าว

แนวทางการแก้ปัญหา ความผิดปกติกติของ ข้อมูลข่าวสาร	ข้อเสนอในการแก้ปัญหา
มิติเทคโนโลยี	แพลตฟอร์มเครือข่ายสังคมแต่ละบริษัทพัฒนาโปรแกรมของตนเองขึ้นมาเพื่อช่วยสกัดกั้นการแพร่กระจายของข้อมูลผิดบิดเบือน สร้างการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในการตรวจสอบข้อเท็จจริง พัฒนาช่องทางการติดตามตรวจสอบ (Detect) ข้อมูลผิดบิดเบือน การร่วมมือกับองค์กรวิชาชีพข่าวเพื่อคัดกรองข้อมูลที่น่าเชื่อถือในหลากหลายระดับ พัฒนาโปรแกรมแจ้งเตือนข้อมูลข่าวสารที่ควรระวัง การทำให้การแพร่กระจายข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือช้าลง
มิติสังคม	การเกิดขึ้นขององค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตรวจสอบข้อเท็จจริง มีการสร้างระบบการขึ้นบัญชีดำ การตั้งสถานะ และการกำหนดความน่าเชื่อถือให้แหล่งที่มาของเนื้อหาในเครือข่ายสังคม เป็นต้น
มิติสื่อ	การสร้างสถาบันสื่อมวลชนให้เข้มแข็ง น่าเชื่อถือ (Trust) ของสาธารณะ วิธีการหนึ่งคือการช่วยหักล้าง (Debunking) ข้อมูลผิดบิดเบือน โดยในระดับองค์กรต้องมีระบบคัดกรองข้อมูลผิดบิดเบือน การรวมกลุ่มกันและร่วมมือกับบริษัทด้านเทคโนโลยีที่จะสร้างกลไกที่เอื้อต่อการตรวจสอบและป้องกันข้อมูลผิดบิดเบือนไม่ให้แพร่กระจายในวงกว้าง

Table 2
(continued)

แนวทางการแก้ปัญหา ความผิดปกติของ ข้อมูลข่าวสาร	ข้อเสนอในการแก้ปัญหา
มิติการศึกษา	มีหลักสูตรการรู้เท่าทันข่าวที่ทันสมัยมากกว่าการรู้เท่าทันข่าวแบบดั้งเดิม โดยเสนอโครงสร้างหลักสูตรดังต่อไปนี้ 1) ทักษะการรู้เท่าทันข่าวแบบดั้งเดิม 2) ทักษะการตรวจสอบ (Verification) สื่อสังคม 3) อิทธิพลของอัลกอริทึมที่มีผู้ใช้ในการกำหนดกรอบเนื้อหาต่าง ๆ 4) ผลกระทบของ AI ในเชิงจริยธรรม 5) การรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกตนเองที่กระตุ้นให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ลดลง และ 6) การคำนวณเชิงสถิติ
มิติกฎหมายข้อบังคับ	ประชาชนในหลายประเทศต้องการให้รัฐบาลออกกฎหมายการควบคุมข้อมูลข่าวสารผิดบิดเป็นหลายประเทศมีการหารือร่วมกับบริษัทเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้มีการกำหนดจรรยาบรรณ (Code of conduct) ของตนเองขึ้นมา เพื่อควบคุมเนื้อหาในออนไลน์ การออกกฎหมายควบคุมบริษัทเทคโนโลยี การตั้งหน่วยงานของภาครัฐในการตรวจสอบข้อมูลเท็จโดยตรง การออกกฎหมายของแต่ละประเทศ บางประเทศก็มองว่าเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคง บางประเทศก็อยู่ในหน่วยงานด้านข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

Figure 5

The cartoon in the 2017 World Press Freedom Day among fact decision in different positions
ภาพการ์ตูนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในข้อเท็จจริงที่ขึ้นอยู่กับจุดยืนที่แตกต่างกัน

ภาพโดย Cathy Wilcox เนื่องในวันเสรีภาพสื่อมวลชนโลกปี 2017 (Wardle & Derakhshan, 2017, p. 73)

ส่วนที่ 4 แนวโน้มในอนาคต (Future trends)

สำหรับแนวโน้มปัญหาในอนาคตที่รายงานนี้นำเสนอ คือ

1) การแพร่กระจายของข้อมูลผิดพลาดผ่านการสื่อสารส่วนบุคคลที่เรียกว่า Messaging apps ดังเช่น LINE WhatsApp WeChat Messenger ของเฟซบุ๊ก เป็นต้น แพลตฟอร์มเหล่านี้มีผู้ใช้หลายร้อยล้านคน และสามารถแพร่กระจายข้อมูลที่ไม่ถูกต้องได้กว้างขวาง แต่ตรวจสอบยาก 2) ความสมจริงของข้อมูลผิดพลาด การสร้างข้อเท็จจริงด้วย AI หรือเลียนแบบภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงของบุคคลต่าง ๆ ได้ง่าย รวดเร็ว และสมจริง

ส่วนที่ 5 บทสรุป (Conclusions)

รายงานนี้เสนอแนะว่ามีความจำเป็นที่ต้องทำความเข้าใจว่าการสื่อสารไม่ใช่แค่การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่มันมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์ทางสังคมของผู้คนผ่านวิธีการเล่าเรื่องต่าง ๆ

เราต้องมีความเข้าใจถึงแรงจูงใจของผู้ผลิตข้อมูลผิดพลาดเป็นรูปแบบของสารที่ถูกส่งออกไป การตีความของผู้คนที่รับข้อมูลผิดพลาด และการผลิตซ้ำ เข้าใจพฤติกรรมและอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่ส่งผลต่อการเปิดรับข้อมูลผิดพลาด การสร้างข้อมูลที่เป็นจริง (Factual information) ในระบบนิเวศแห่งข้อมูลข่าวสารมากขึ้นที่จะต้องออกแบบเพื่อกระตุ้นผู้รับสารให้อยากรู้อยากเห็นข้อมูลดังกล่าว การสร้างเทคโนโลยีเพื่อเตือนผู้ใช้ให้ระมัดระวังการเสพและแชร์ข้อมูลต่าง ๆ การเสริมทักษะพลเมืองให้รู้เท่าทันข่าว การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อช่วยผู้ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารเท็จ

ส่วนที่ 6 ข้อเสนอแนะ (Recommendations)

ข้อเสนอแนะสำหรับภาคส่วนต่าง ๆ ในการจัดการเกี่ยวกับความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสารนั้น Wardle & Derakhshan เสนอไว้สำหรับ 5 ภาคส่วน ดัง Table 3

Table 3
Suggestions of Information Disorder Solutions for Various Institutes
ข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาความผิดพลาดของข้อมูลข่าวสารสำหรับสถาบันต่าง ๆ

ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	ข้อเสนอแนะ
บริษัทด้านเทคโนโลยี	■ สร้างสภาที่ปรึกษาในระดับนานาชาติ (International advisory council) เพื่อให้คำแนะนำกับบริษัทในการจัดการกับความผิดพลาดของข้อมูลต่าง ๆ ■ สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลแก่นักวิจัยเพื่อใช้ในการศึกษา ■ กำหนดเกณฑ์เพื่อสร้างความโปร่งใสต่อการเปลี่ยนแปลงของอัลกอริทึมที่ต้องพิจารณาว่า จะเกิดผลกระทบต่อผู้ใช้บ้าง ■ มีความร่วมมือของแพลตฟอร์มต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นการก่อการร้ายและเหยื่อเด็ก ■ ร่วมมือกันสร้างเครื่องมือค้นหาข้อมูลข้ามแพลตฟอร์ม ■ ป้องกันไม่ให้ผู้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเท็จได้รับเงินหรือผลตอบแทน ■ สร้างระบบเพื่อระงับการแพร่กระจายข้อเท็จจริงอย่างทันทีทันใด ■ ลงทุนด้านเทคโนโลยีในการติดตามข้อมูลข่าวสารเท็จในภาษาอื่นที่นอกเหนือจากภาษาอังกฤษ ■ ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารเท็จประเภทภาพและเสียงมากขึ้น ■ ให้พันธมิตรเข้าถึงคำอธิบายชุดข้อมูล⁸ (Metadata) มากขึ้น ■ สร้างเครื่องมือในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสาร ■ สร้างผู้ผลิตที่แท้จริงหรือของแท้ (Build authenticity engines) เช่น การมีลายน้ำเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ ■ หาวิธีการแก้ปัญหาเพื่อลดผลกระทบจากตัวกรองฟองสบู่
รัฐบาล	■ ศึกษาวิจัยเพื่อให้เห็นภาพทั้งหมดของปัญหาในประเทศตนเอง ■ ออกระเบียบควบคุมการเผยแพร่การโฆษณาในโซเชียลต่าง ๆ ■ กำหนดความโปร่งใสในการโฆษณาของเฟซบุ๊ก ■ สนับสนุนองค์กรสื่อสารสาธารณะและท้องถิ่นเพื่อลดผลกระทบข้อมูลผิดพลาด ■ สร้างหลักสูตรการอบรมด้านความปลอดภัยไซเบอร์ขั้นสูง ■ ส่งเสริมแพลตฟอร์มเครือข่ายสังคมให้มีความร่วมมือกับองค์กรสื่อเพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่มีคุณภาพแก่ผู้ใช้ สร้างหลักสูตรการอบรมด้านความปลอดภัยไซเบอร์ขั้นสูง

⁸ เว็บไซต์ระบบบัญชีข้อมูลภาครัฐให้ความหมายว่า ข้อมูลที่ใช้อธิบายชุดข้อมูล โดยระบุรายละเอียดแหล่งข้อมูลและคำอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูล ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้ข้อมูลทราบว่า ข้อมูลมาจากแหล่งใด มีรูปแบบอย่างไร ช่วยอำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูล และใช้ประโยชน์ในการจัดทำบัญชีข้อมูลของหน่วยงานและของประเทศเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเปิดเผย เชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนข้อมูล (Government Data Catalog, 2022)

Table 3
(continued)

ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง	ข้อเสนอแนะ
องค์กรสื่อ	■ กองบรรณาธิการข่าวควรร่วมมือกับองค์กรด้านการตรวจสอบข้อเท็จจริงเพื่อป้องกันการแพร่กระจายข้อมูลเท็จและส่งเสริมผู้สื่อข่าวให้มีอิสระในการทำงาน ■ มีนโยบายที่เรียกว่า Strategic silence คือ การมีนโยบายป้องกันการถูกบิดเบือนจากผู้ที่ต้องการขยายข้อมูลข่าวสารเท็จ ■ มีมาตรฐานทางจริยธรรมที่ครอบคลุมในทุก ๆ แพลตฟอร์ม ■ หักล้างแหล่งที่มาของข้อมูลและเนื้อหาที่ไม่ถูกต้อง ■ ให้ความรู้แก่ผู้ใช้สื่อเกี่ยวกับการมีความคิดเชิงวิพากษ์ต่อเนื้อหาต่าง ๆ แนวทางการตรวจสอบ การหักล้างข้อมูลเท็จ ■ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในระดับต่าง ๆ ของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร ■ ปรับปรุงการพาดหัวข่าวให้มีคุณภาพ ■ ไม่เผยแพร่เนื้อหาเท็จ
ภาคประชาสังคม	■ ให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารเท็จ ■ ร่วมมือกันกับเครือข่ายและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานเพื่อต่อต้านข้อมูลข่าวสารเท็จ
กระทรวงด้านการศึกษา	■ ทำงานร่วมกับนานาชาติในการสร้างมาตรฐานของหลักสูตรการรู้เท่าทันข่าว (News literacy) ■ ทำงานร่วมกับห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้การรู้เท่าทันข่าวและดิจิทัลทั้งในออฟไลน์และออนไลน์ ■ ปรับปรุงหลักสูตรนิเทศศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเฝ้าระวังด้วยคอมพิวเตอร์ การตรวจสอบ การรับรองข้อมูล การเผยแพร่เนื้อหา และแนวปฏิบัติที่จะไม่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ไม่ถูกต้อง
องค์กรผู้ให้ทุน	■ สนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ให้แก่นักวิจัยและโครงการใหม่ในการแก้ปัญหา ■ สนับสนุนเทคโนโลยีในการแก้ปัญหา ■ สนับสนุนงบประมาณให้แก่สื่อสาธารณะที่มีโครงการส่งเสริมให้ผู้รับสารเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และนักการศึกษาที่สอนให้ประชาชนมีทักษะการตรวจสอบและประเมินข้อเท็จจริง

บทวิพากษ์ (Critical Review)

จากรายงานเรื่อง Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making (2017) ที่นำเสนอเนื้อหาமாக่อนหน้านี้ ผู้เขียนมีประเด็นที่จะชวนให้คิดตามถึงความท้าทายต่าง ๆ ระหว่างผู้ใช้สื่อออนไลน์ ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศ ผลประโยชน์ทางธุรกิจ และการครอบงำทางอุดมการณ์ของเจ้าของแพลตฟอร์ม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การแยกแยะประเภทความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร

รายงานนี้นำเสนอแนวคิดที่มีประโยชน์อย่างมากในการศึกษา โดยได้แบ่งประเภท ระยะ และองค์ประกอบความผิดปกติของข้อมูลข่าวสาร พร้อมทั้งยกตัวอย่างให้เห็นอย่าง

ชัดเจน แต่หากพิจารณาในความเป็นจริงแล้วยังมีข้อจำกัดอยู่บ้างหากพิจารณาผ่านมุมมองของผู้ใช้ทั่วไปที่เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่การสื่อสารต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าข้อมูลที่ผู้ใช้แต่ละคนเสพอยู่นั้นเป็น “ข้อมูลเท็จ” “ข้อมูลบิดเบือน” หรือเป็น “ข้อมูลปองร้าย” ขณะเดียวกันก็ยากที่จะเข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงที่ผู้กระทำการสร้างข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ ขึ้นมา ที่เป็นเช่นนั้นเพราะผู้ใช้แต่ละคนมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ข้อมูลข่าวสาร และดิจิทัลแตกต่างกัน และการที่ผู้ใช้สื่อแต่ละคนจะสืบสาวราวเรื่องไปถึงต้นตอว่าใครหรือองค์กรใดเป็นผู้คิดสร้างข้อมูลข่าวสารขึ้นมา มีการกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่แท้จริงอย่างไรนั้นก็ไม่ใช่ว่าจะง่ายนัก ดังเช่น Figure 6

Figure 6

False Information About Famous Thai Politician

แสดงข้อมูลเท็จเกี่ยวกับนักการเมืองที่มีชื่อเสียง

จากภาพดังกล่าว แม้จะยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็น “ข้อมูลบิดเบือน” คือ มีความตั้งใจที่จะให้นักการเมืองในภาพเป็นเป้าหมายของการถูกโจมตีจากผู้คนทั่วไป แต่ในความเป็นจริงมันก็สามารถเป็น “ข้อมูลเท็จ” ได้ด้วย โดยผู้ผลิตข้อมูลนี้อาจสร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความตลกขบขันของผู้คน เพราะจากข้อมูลที่นำเสนอคู่มือเกินความเป็นจริงไปมาก จนแทบไม่น่าเชื่อว่าจะมีผู้คนหลงเชื่อ หรือในความเป็นจริงอาจจะสร้างขึ้นมาโดยไม่ได้มีเป้าหมายที่ตัวนักการเมือง แต่ต้องการสร้างความสับสนให้แก่ผู้รับสารที่ตื่นตระหนกกับข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมมากกว่าก็เป็นไปได้ ดังนั้น การจะแยกประเภท เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารจึงเป็นความท้าทายสำหรับผู้สื่อข่าวโดยทั่วไป เพราะในมุมมองของผู้ใช้แล้วสามารถเข้าใจในข้อมูลข่าวสารได้อย่างหลากหลาย

ความไม่เท่าเทียมระหว่างประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษกับภาษาอื่น

นอกจากนี้ ความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารยังมีลักษณะเฉพาะของแต่ละภูมิภาคและวัฒนธรรมด้วย ดังเช่นข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับนักการเมืองของสหรัฐอเมริกาที่แพร่กระจายมากในสังคมสหรัฐฯ ที่อาจจะไม่เป็นที่รับรู้หรือไม่มีผลกระทบต่อผู้ใช้ในประเทศไทยที่ในห้วงเวลาเดียวกันอาจมีข้อมูลบิดเบือนที่แตกต่างออกไปจากประเทศอื่น ๆ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าเจ้าของแพลตฟอร์มสื่อสังคมไม่ได้ให้ความสนใจต่อปัญหาความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารในประเทศเล็ก ๆ หรือประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษมากนัก ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่งกับประเด็น

ของ Wardle and Derakhshan (2017) ที่มีข้อเสนอต่อเจ้าของแพลตฟอร์มให้มีการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพื่อยับยั้งความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารในประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษด้วย ดังนั้นจึงไม่แปลกว่าผู้ใช้ในประเทศไทยรายงานข้อมูลเท็จบางอย่างไปยังเจ้าของแพลตฟอร์มแล้วมักจะไม่ได้รับการเพิกเฉยและไม่ตอบสนองอย่างทันท่วงที และเครื่องมือในการตรวจข้อมูลเท็จก็มักจะใช้ได้ดีกับภาษาอังกฤษหรือข้อมูลข่าวสารจากประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษมากกว่าภาษาอื่น ๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างโฆษณา ปริมาณปฏิสัมพันธ์ และเจ้าของแพลตฟอร์ม

การสร้าง ผลิต แพร่กระจาย และผลิตซ้ำข้อมูลบิดเบือนนั้นไม่เพียงแต่ทำให้ผู้กระทำการบรรลุประโยชน์เชิงการเมืองของตนเองแล้ว การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ต่อข้อมูลบิดเบือนในรูปแบบต่าง ๆ ของผู้ใช้ล้วนแต่สร้างประโยชน์แก่เจ้าของแพลตฟอร์มด้วยเช่นกันเพราะข้อมูลนั้นกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในสื่อสังคม ซึ่งเป็นการเพิ่มจำนวนการดู (View) ได้มหาศาล มันนำมาสู่โอกาสในการเห็นโฆษณาในสื่อสังคมของผู้ใช้ด้วยเช่นกัน ทำให้เจ้าของแพลตฟอร์มมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการเก็บค่าโฆษณาดังกล่าว จึงไม่แปลกที่จะมีการสร้างเว็บไซต์ที่ใช้สำหรับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเท็จเพิ่มขึ้นจำนวนมหาศาล เพราะเป็นช่องทางในการแสวงหารายได้จากโฆษณาในกุเกิลที่เรียกว่า Google AdSense ที่เมื่อมีผู้ใช้หลงคลิกเข้ามาในเว็บไซด์ดังกล่าว แล้วเห็นหรือคลิกโฆษณาบนเว็บไซด์ ผู้ที่เป็นเจ้าของเว็บไซต์และ Google ก็จะได้รายได้จากโฆษณาดังกล่าว

เจ้าของแพลตฟอร์มกับการครอบงำทางอุดมการณ์

หลายท่านอาจมองว่าผู้ใช้อย่างเรามีทางเลือกในการใช้ช่องทางสื่อสารมากขึ้น แต่หากท่านลองนั่งนับกันจริง ๆ จะพบว่า มีเพียงไม่กี่แพลตฟอร์มเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อผู้ใช้ ซึ่งจะทำให้ผู้ใช้รับข้อมูลด้านเดียวตามที่เจ้าของแพลตฟอร์มกำหนด เพราะเจ้าของแพลตฟอร์ม คือ ผู้ตัดสินใจว่าข้อมูลใดจริง ข้อมูลใดเท็จ ข้อมูลใดเผยแพร่ได้ และข้อมูลใดเผยแพร่ไม่ได้ แน่แน่นอนว่าเบื้องหลังของการกรองข้อมูลดังกล่าวก็มาจาก “อุดมการณ์ทางการเมือง” ของเจ้าของแพลตฟอร์มนั่นเอง เจ้าของแพลตฟอร์มจึงไม่ใช่แค่นักลงทุนหรือเจ้าของธุรกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นผู้มีอิทธิพลสามารถครอบงำทางอุดมการณ์ของผู้คนทั่วโลก ซึ่งเป็นประเด็นที่น่ากังวลเป็นอย่างยิ่ง

บทสรุป (Conclusion)

การป้องกันผลกระทบจากความผิดปกติของข้อมูลข่าวสารจำเป็นต้องดำเนินการในหลากหลายระดับตั้งแต่ภาคประชาสังคมที่ต้องช่วยกันสร้างการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งในแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่เป็นเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ เป็นต้น ระบบการศึกษาจะต้องมีการยกเครื่องหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีการสอดแทรกประเด็นนี้เข้าไปอยู่ในหลักสูตรต่าง ๆ เพิ่มขึ้น รวมถึงวิธีการเรียนการสอนที่จะต้องมุ่งเน้น Active

learning จากสถานการณ์จริงมากกว่าการท่องจำ เจ้าของแพลตฟอร์มต่าง ๆ จำเป็นต้องลงทุนด้านเทคโนโลยีในการป้องกันการแพร่กระจายข้อมูลผิดบิดเบือนในประเทศที่ไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องมีกฎระเบียบที่จะกำกับดูแลแพลตฟอร์มต่าง ๆ และมีนโยบายเพื่อการสร้างกระบวนการรู้เท่าทันสื่อ ข้อมูลข่าวสาร และดิจิทัลให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ส่วนผู้ท่องโลกแห่งการสื่อสารอย่างเรา ๆ ท่าน ๆ ก็ต้องจดจำวลีที่ใครคนหนึ่งกล่าวไว้ “Don’t believe everything you hear, and only half of what you see” จริง ๆ แล้วมันก็คือ การมีทักษะเชิงวิพากษ์นั่นเอง เป็นเกราะป้องกันตนเองในโลกที่เต็มไปด้วยมลภาวะของข้อมูลข่าวสาร

เอกสารอ้างอิง (References)

- Government Data Catalog. (2022, January 25). Khā xthibāy doy laxēīyd k̄hxng chud k̄hxm̄ūl [Details of Metadata]. Government Data Catalog. https://gdhelppage.gdcatalog.go.th/p00_03_006.html
- Statista. (2021, May 1). *Number of fake news contributors in Thailand between 2020 and 2021, by type of contribution*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/1290891/thailand-number-of-fake-news-contributors-by-type-of-contribution>
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.
- Yeenang, B. (2020 November 13). ‘Filter Bubble’ Kalā h̄aw l̄æa phāwa lok khū khū [Filter Bubble: the dominated social world learning and political multiverse]. The Momentum. <https://themomentum.co/filter-bubble>